

Innhold

RETTSSYSTEMET

KÅRE LILLEHOLT (§ 1); VED HARALD IRGENS-JENSEN

OLA MESTAD (§ 2)

KNUT S. SELMER (§§ 3–5); VED HARALD IRGENS-JENSEN

§ 1	<i>Rett og rettsregler</i>	1
I.	Rettsregler og andre normer.	1
II.	Karakteristiske trekk	2
III.	Rettsstaten	3
§ 2	<i>Rettsens kilder og anvendelse</i>	4
I.	Innledning	4
II.	Lov og lovtekst	6
III.	Lovers forarbeider	9
IV.	Rettspraksis	11
V.	Internasjonale forpliktelser. EØS og menneskerettigheter.	15
VI.	Sedvanerett og annen praksis.	21
VII.	Rettsvitenskapen	23
VIII.	Rettsanvenderens vurderinger	25
§ 3	<i>Subjektive rettigheter</i>	28
I.	Subjektive rettigheter og objektiv rett	28
II.	Rettigheten som kobling mellom betingelser og følger.	28
III.	Rett for den ene betyr som regel plikt for en annen.	29
IV.	Allemannsrett og særrett	30
V.	Rettighetene har forskjellig karakter på de forskjellige rettsområder	31
VI.	Ulovfestede grenser for rettighetshaverens rådighet	31
VII.	Overdragelse av subjektive rettigheter.	32
VIII.	Forskjellige slags erverv av rettigheter	33
IX.	Rett og sanksjon.	33
§ 4	<i>De rettsstiftende kjensgjerninger</i>	34
I.	Rettsforholdet.	34
II.	Samspillet mellom rettsregel og kjensgjerning	35
III.	De private disposisjoner.	35
IV.	Andre rettsstiftende kjensgjerninger	36
V.	Særlig om betydningen av tidsforløpet	36
§ 5	<i>Rettssystematikk</i>	38
I.	Verdien av systematikk og faren ved den.	38
II.	Offentlig rett og privatrett	38
III.	Innhold og systematikk i denne boken.	40

STATSRETTE

KARL HARALD SØVIG OG EIRIK HOLMØYVIK;
VED EIRIK HOLMØYVIK

§ 6	<i>Hva statsretten handler om.</i>	42
I.	Folkestyret	42
II.	Statsrett og andre fag	43
III.	Nytt og gammelt i grunnloven	44
IV.	Tolkning av grunnloven	44
V.	Konstitusjonell sedvanerett	46
VI.	Endring av grunnloven	47
VII.	Land og folk	48
VIII.	Avståelse av myndighet	49
§ 7	<i>Stortinget</i>	49
I.	Valg til Stortinget	49
II.	Stortingsvervet	51
III.	Saksforberedelse og vedtak	51
IV.	Debatt og mindretallsvern	52
V.	Lovgivning	52
VI.	Finanser	54
VII.	Kontroll med regjeringen	55
§ 8	<i>Regjeringen og kongen</i>	56
I.	Sammensetningen av regjeringen	56
II.	Særlige saksområder for regjeringen	56
III.	Regjeringens arbeidsform	57
IV.	Arvefølge m.m.	58
§ 9	<i>Domstolene</i>	58
I.	Domstolene som statsmakt	58
II.	Domstolene i grunnloven	59
III.	Kontroll med forvaltningsvedtak og lover	59
IV.	Domstolsorganisasjon og rettergang	60
V.	Riksretten	61
§ 10	<i>Sametinget</i>	61
I.	Oppgaver og bakgrunn	61
II.	Valg og oppgaver	62
§ 11	<i>Lokalt selvstyre</i>	63
I.	Utviklingen av lokalt selvstyre	63
II.	Primærkommunene	63
III.	Fylkeskommuner	65

MENNESKERETTENE

MADS ANDENÆS

§ 12	<i>De internasjonale menneskerettene</i>	66
I.	Universelle menneskeretter	66
II.	Håndhevelse av menneskerettene	67
III.	Menneskerettene og norsk rett	68
IV.	Anvendelse av menneskerettene	69
V.	Et internasjonalt menneskerettssystem	70
§ 13	<i>Noen sentrale menneskeretter</i>	71
I.	Retten til liv	71
II.	Vern mot tortur	71
III.	Rett til frihet	72
IV.	Likebehandling	73
V.	Religionsfrihet	74
VI.	Rettsikkerhet og rettsstat	74
VII.	Ytringsfrihet	75
VIII.	Privatliv og familieliv	75
IX.	Natur og miljø	76
X.	Eiendom	76
XI.	Demokrati og medbestemmelse	77
XII.	Arbeid, opphold, helse og utdanning	77

EU- OG EØS-RETTE

FINN ARNESEN

§ 14	<i>Det rettslige rammeverket</i>	79
§ 15	<i>EU-samarbeidet og EØS-dimensjonen</i>	81
I.	Innledning	81
II.	Institusjonene	82
III.	Bestemmelser og vedtaksprosedyrer	87
IV.	EU- og EØS-retten og EØS-statenes rett	90
§ 16	<i>Materiell EØS-rett</i>	93
I.	Oversikt	93
II.	De fire friheter	94
III.	De fire friheter og reguleringen av aktivitet i Norge	103
IV.	Statsstøttereglene	106
V.	Særlig om offentlige anskaffelser	106
VI.	Vedleggene til EØS-avtalen	107
§ 17	<i>Håndhevelse og kontroll</i>	108

PERSONLIGHETENS RETTSVERN
ANDERS BRATHOLM, BIRGER STUEVOLD LASSEN
OG TORE LUNDE; VED TORE LUNDE

§ 18	
I.	Vernet for fysisk og psykisk integritet – oversikt 110
II.	Vernet om selvaktelse og omdømme 112
III.	Personopplysninger, retten til eget bilde mv. 114
IV.	Vern for siktede, mistenkte og domfelte 121

FAMILIERETTEN

PETER LØDRUP OG TONE SVERDRUP (§ 19–27); VED TONE SVERDRUP
KARIN M. BRUZELIUS (§ 28); VED TONE SVERDRUP
NILS PEDER LANGVAND OG THOR FALKANGER (§ 29); VED THOR FALKANGER

§ 19	<i>Familiereffens innhold og karakter.</i> 123
I.	Hva familierefften handler om 123
II.	Familiereffens særpreg 123
§ 20	<i>Effeskap og forlovelse. Samboerskap.</i>
	<i>Registrert partnerskap</i> 124
I.	Ulike samlivsformer 124
II.	Forlovelse. 124
III.	Registrert partnerskap 125
§ 21	<i>Effeskapsvilkår og effeskapinngåelse</i> 125
I.	Effeskapsvilkår 125
II.	Virkningene av brudd på effeskapsvilkårene 126
III.	Krav til vigsel. 126
IV.	Prøving av effeskapsvilkårene. 127
V.	Vigsel 128
VI.	Virkningene av feil ved fremgangsmåten 128
§ 22	<i>Ektefellers formuesforhold</i> 128
I.	Ektefellene er likestilt 128
II.	Underholdspfikten 129
III.	Felleseie og særeie 129
IV.	Rådigheten over midlene – sameie 129
V.	Begrensninger i rådigheten 130
VI.	Ansaret for gjelden. 131
VII.	Avtaler om formuesordningen 131
VIII.	Særeie etter bestemmelse av giver eller arvelater 133
IX.	Gaver og andre transaksjoner mellom ektefeller 133
X.	Formkrav for ektepakter. 134

§ 23	<i>Separasjon og skilsmisse</i>	134
I.	Lovgivningspolitiske utgangspunkter	134
II.	Separasjon	135
III.	Mekling	135
IV.	Vilkårene for separasjon og skilsmisse	135
§ 24	<i>Økonomiske virkninger av separasjon og skilsmisse</i>	136
I.	Oversikt	136
II.	Delingen av felleseiet – prinsippene	136
III.	Forloddskrav	137
IV.	Skjevdeling	138
V.	Det er nettoen som skal deles	139
VI.	Vederlagskrav	139
VII.	Fordelingen av felleseiets eiendeler	139
VIII.	Oppgjøret ved særerie	140
IX.	Underholdsbidrag	140
X.	Avtalefrihet på skiftet	141
XI.	Barna	141
§ 25	<i>De økonomiske forhold i samboerskap</i>	141
I.	Forholdet under samlivet	141
II.	Eneie og sameie	142
III.	Når samlivet opphører	142
§ 26	<i>Foreldre og barn</i>	143
I.	Likestilling av barn av gifte og av ugifte foreldre	143
II.	Fødselsmelding	144
III.	Hvem som er barnets mor	144
IV.	Farskap og medmorskap	144
V.	Foreldreansvaret	145
VI.	Foreldreansvarets innhold	147
§ 27	<i>Adopsjon</i>	148
I.	Nasjonal og internasjonal adopsjon	148
II.	Internasjonal-privatrettslige regler	150
§ 28	<i>Navneretten</i>	150
I.	Navnerett og navneplikt	150
II.	Navnevernet	151
III.	Etternavn	151
IV.	Fornavn og mellomnavn	152
V.	Folkeregister	153
§ 29	<i>Odelsretten</i>	153
I.	Grunnlag og historie	153
II.	Erverv	153
III.	Utøvelse	155
IV.	Odelsrettens stilling i dag	156

ARVERETTEN

PETER LØDRUP OG JOHN ASLAND; VED JOHN ASLAND

§ 30	<i>Arverettens problemer</i>	157
I.	Arven kan ikke bli herreløs	157
II.	Samfunnets interesser	158
§ 31	<i>Arv etter loven</i>	158
I.	Arvetavlen	158
II.	Slektens arverett	159
III.	Avkortning i arv	161
IV.	Forlodsrett for barn i visse tilfeller	161
V.	Ektefellens arverett	162
VI.	Samboere	162
VII.	Pliktbudsreglene setter en grense for testasjonsreglene	163
VIII.	Gjelder dødsdisposisjoner	164
§ 32	<i>Opprettelse og tilbakekallelse av testamenter</i>	164
I.	Hva et testament er	164
II.	Testasjonsevnen	165
III.	Formkravene	166
IV.	Tilbakekallelse	166
V.	Gjensidige testamenter	167
VI.	Andre dødsdisposisjoner	168
§ 33	<i>Innhold og tolkning av testamenter</i>	168
I.	I prinsippet kan arvelateren bestemme hva han vil	168
II.	Testamenter skal tolkes subjektivt	169
§ 34	<i>Testamenters ugyldighet og godkjennelse</i>	170
I.	Inndeling av ugyldighetsgrunnene	170
II.	Uvirksomhet på grunn av innholdet	170
III.	Manglende testasjonsevne og formmangler	170
IV.	Mangler ved selve disposisjonen	171
V.	Godkjennelse fra rette arvinger	171
§ 35	<i>Hvordan arven går over til arvingene</i>	172
I.	Arvefallet skjer ipso jure	172
II.	Uregelmessige arvefall	172
§ 36	<i>Delingen av arven og betalingen av gjelden</i>	173
I.	Offentlig og privat skifte	173
II.	Nærmere om privat skifte	174
III.	Nærmere om offentlig skifte	174
IV.	Forbigått arving	175

§ 37	<i>Arvelateren etterlater seg ektefelle</i>	175
I.	Begunstigelser for ektefellen på skiftet	175
II.	Retten til å sitte i uskiftet bo	176
§ 38	<i>Åsetesretten</i>	177
I.	Begrunnelse for åsetesretten	177
II.	Innholdet av åsetesretten	178

ALMINNELIG FORMUERETT

KÅRE LILLEHOLT

§ 39	<i>Formuesgodene</i>	179
I.	Formuesgoder og formuerettigheter	179
II.	Fast eiendom	181
III.	Løsøreting	182
IV.	Fordringer	183
V.	Andre formuesgoder	183
VI.	Tingsretten	184
§ 40	<i>Formuerettighetene</i>	185
I.	Krav på ytelse og rett til bestemt formuesgode	185
II.	Eiendomsretten	186
III.	Begrensede rettigheter	187
IV.	Sameie	191
V.	Besittelse	193
§ 41	<i>Erverv og bortfall av formuerettigheter</i>	195
I.	Oversikt over ervervsmåtene	195
II.	Særlig om okkupasjon og produksjon m.m.	196
III.	Hevd	198
IV.	Bortfall av formuerettigheter	200
§ 42	<i>Flere rettigheter til samme faste eiendom</i>	201
I.	Kollisjon mellom rettigheter i en fast eiendom	201
II.	Tinglysing	202
III.	Godtroerverv	203
IV.	Kreditorekstinksjon	205
§ 43	<i>Flere rettigheter til samme løsøreting og til andre formuesgoder</i>	207
I.	Oversikt	207
II.	Registrering av rettigheter til løsøreting	207
III.	Godtroerverv av løsøreting	208
IV.	Kreditorekstinksjon	209
V.	Andre formuesgoder	211

FAST EIENDOMS RETTSFORHOLD

KÅRE LILLEHOLT

§ 44	<i>Eiendommene</i>	213
I.	Inndelingen av fast eiendom	213
II.	Grenser mellom eiendommer	214
III.	Eiendommens yttergrenser	214
IV.	Jordskifte	215
V.	Allmenninger	216
VI.	Finnmarkseiendommen og samiske bruksområder	216
§ 45	<i>Eierens rådighet over fast eiendom</i>	217
I.	Grensene for eierens rett	217
II.	Allmennhetens rett	218
III.	Retten til jakt og fiske	218
IV.	Retten til malm, metall og olje	219
V.	Reindrifftsretten	220
VI.	Eierens rett og naboene	220
VII.	Jord- og skogvern	221
§ 46	<i>Erverv av fast eiendom</i>	222
I.	Ervervskonsesjon	222
II.	Forkjøpsrett for det offentlige	223
III.	Delingsforbud	223

KONTRAKTSRETT OG OBLIGASJONSRETT

KÅRE LILLEHOLT

§ 47	<i>Innledning</i>	224
I.	Området for kontraktsretten og obligasjonsretten	224
II.	Rettsreglene i kontraktsretten og obligasjonsretten	226
III.	Standardiserte kontraktsvilkår	228
IV.	Forbrukerkontrakter	229
§ 48	<i>Kontraktsinngåelse</i>	231
I.	Løfte og kontrakt	231
II.	Kontraktsinngåelsen	232
III.	Kontraktsinngåelse ved representant	236
IV.	Tilbakekallelse og angreperett	239
V.	Ugyldighet og kontraktsrevisjon	239
VI.	Manglende rettslig handleevne	241
§ 49	<i>Tolkning av kontrakter</i>	243
I.	Hovedregler	243
II.	Tolkningsmateriale	244
III.	Retningslinjer for tolkningen	244

§ 50	<i>Innholdet av kontrakten</i>	245
I.	Oversikt	245
II.	Tid og sted for ytelsen	246
III.	Hva som skal ytes	249
IV.	Endring av ytepliktene	254
V.	Kontrakter til fordel for tredjepart	255
VI.	Resultatplikter og innsatsplikter	256
VII.	Kontrakter og risiko	256
§ 51	<i>Mislighold og misligholdsvirkninger</i>	257
I.	Innledning	257
II.	Avskjæring av misligholdsvirkninger	258
III.	Fastholdelse og avhjelp	262
IV.	Prisavslag	265
V.	Hevning	265
VI.	Tilbakeholdelse av egen ytelse.	268
VII.	Erstatning	269
VIII.	Krav mot tidligere kontraktsledd	273
IX.	Rettsmangel	275
§ 52	<i>Rammer for kontraktsfriheten – ugyldighet og kontraktsrevisjon</i>	275
I.	Innledning	275
II.	Forhold før og ved kontraktsinngåelsen.	277
III.	Forhold ved innholdet av kontrakten	280
IV.	Forhold som inntreffer etter kontraktsinngåelsen	282
§ 53	<i>Noen generelle regler om formuerettslige yteplikter</i>	284
I.	Innledning	284
II.	Forsinkelsesrente og avsavnsrente	284
III.	Flere debitorer eller kreditorer.	285
IV.	Personskifte	287
V.	Motregning	289
VI.	Mistaksoppfyllelse (condictio indebiti).	290
VII.	Foreldelse.	291

SIKRING OG TVANGSGJENNOMFØRING AV KRAV

THOR FALKANGER (§ 54 OG 55)

THOR FALKANGER OG KRISTIAN HUSER (§ 56 OG 57);

VED THOR FALKANGER

§ 54	<i>Panterett og annen sikring av krav</i>	293
I.	Oppfylleelsesproblemer.	293
II.	Panterett	295
III.	Avtalepant	297
IV.	Utlegg og utleggstrekk	300
V.	Legalpant	301

§ 55	<i>Tvangsfullbyrdelse av pengekrav og krav på annet enn penger</i>	301
I.	Tvangsfullbyrdelse av pengekrav	301
II.	Enkeltforfølgning – naturalkrav	303
III.	Midlertidig sikring	304
§ 56	<i>Konkurs</i>	305
I.	Konkursåpning og bobehandling	305
II.	Boets aktiva og passiva	309
§ 57	<i>Gjeldsforhandling</i>	314
I.	Gjeldsforhandlinger – to regelverk	314
II.	Konkurslovens regler	314
III.	Gjeldsforhandling for privatpersoner	319

FORSIKRINGSRETTEN

HANS JACOB BULL

§ 58	<i>Forsikring og forsikringstyper</i>	321
I.	Hva er forsikring?	321
II.	Forskjellige former for forsikring	321
III.	Partene i forsikringsforholdet	323
IV.	Frivillig og tvungen forsikring	323
§ 59	<i>Lovgivning og tvisteløsning</i>	324
I.	Forsikringsavtaleloven	324
II.	Tilsynslovgivningen	324
III.	Tvister og tvisteløsning	325
§ 60	<i>Forsikringsavtalen</i>	326
I.	Inngåelse av forsikringsavtalen	326
II.	Forsikringstiden	327
III.	Forsikringsdekningen i skadeforsikring	327
§ 61	<i>Opplysnings- og omsorgspliktene</i>	329
I.	Balansen mellom partenes interesser	329
II.	Opplysningsplikten	329
III.	Endring av risikoen	330
IV.	Sikkerhetsforskrifter	330
V.	Fremkallelse av forsikringstilfellet	330
VI.	Identifikasjon	331
VII.	Plikter ved et inntrådt forsikringstilfelle	331
VIII.	Selskapets plikt til å si fra	331

§ 62	<i>Tredjepersons rett etter forsikringsavtalen</i>	332
I.	Medforsikring i skadeforsikring	332
II.	Skadelidtes vern i ansvarsforsikring	333
III.	Retten til selskapets ytelser i personforsikring	334

ERSTATNINGSRETTE

KNUT S. SELMER, NILS NYGAARD OG BJARTE ASKELAND;
VED BJARTE ASKELAND

§ 63	<i>Erstatningsrettens særpreg</i>	337
I.	Erstatning i og utenfor kontraktsforhold	337
II.	Trekk av erstatningsrettens historie	337
III.	Erstatningsrettens kilder	338
§ 64	<i>Ansvar etter skyldregelen</i>	339
I.	Den uaktsomme handling	339
II.	Handlingen må være ulovlig	341
III.	Årsakssammenheng	341
IV.	Flere skadevoldere	343
§ 65	<i>Ansvar uten skyld</i>	343
I.	Arbeidsgiveransvaret	343
II.	Det ulovfestede objektive ansvar	347
III.	Andre regler om objektivt ansvar for farlig virksomhet	348
IV.	Produktansvar	349
§ 66	<i>Erstatningen</i>	350
I.	Økonomisk tap og annet tap	350
II.	Ikke-økonomisk tap	351
III.	Erstatning for liv og helbred	352
IV.	Tingskade og annen formueskade	354
V.	Full erstatning og lempning av erstatningsansvaret	355

SJØRETT OG TRANSPORTRETT

THOR FALKANGER OG TROND SOLVANG;
VED TROND SOLVANG

§ 67	<i>Sjøretten</i>	356
I.	Avgrensning og egenart	356
II.	Skipet	356
III.	Mannskapets rettsforhold	358
IV.	Fraktavtalene	359
V.	Fellehavari	363
VI.	Sammenstøt	363
VII.	Berging	364
VIII.	Særregler om borefartøyer m.m.	364

§ 68	<i>Land- og lufttransportretten</i>	365
I.	Transportrett.	365
II.	Landeveistransport.	365
III.	Lufttransport	366
IV.	Jernbanetransport.	367
V.	Postforsendelser.	367
VI.	Multimodale transporter	367

PETROLEUMS- OG ENERGIRETT

KNUT KAASEN (§ 69)

HENRIK BJØRNEBYE (§ 70)

§ 69	<i>Petroleumsretten</i>	370
I.	Innhold og karakteristiske trekk.	370
II.	Rettslig rammeverk	371
III.	Forholdet mellom staten og rettighetshaver.	373
IV.	Forholdet innen gruppen av rettighetshavere.	375
V.	Tilgang til infrastruktur	376
VI.	Sikkerhet og erstatningsansvar.	378
VII.	Kontraktene	379
§ 70	<i>Energiretten</i>	381
I.	Bakgrunn	381
II.	Markedsstruktur, eierskap og aktører.	382
III.	Vassdragslovgivningen.	384
IV.	Kraftmarkedet: Energiloven med forskrifter	390

ÅNDSRETTE

BIRGER STUEVOLD LASSEN, OLE-ANDREAS ROGNSTAD,

ARE STENVIK OG HARALD IRGENS-JENSEN;

VED HARALD IRGENS-JENSEN

§ 71	<i>Området</i>	396
I.	Hva åndsrett er	396
II.	Lovgivningen	397
III.	Åndsretten før og nå	398
§ 72	<i>Hvordan rettighetene oppstår</i>	398
I.	Åndsproduksjonsretten	398
II.	Kjennetegnsretten	403
§ 73	<i>Rettighetenes gjenstand og innhold</i>	406
I.	Åndsproduksjonsretten	406
II.	Kjennetegnsretten	414
III.	Territorialprinsippet	417

§ 74	<i>Rettens overgang til andre. Ideelle retter</i>	418
I.	Åndsrettighetene står ofte i en særstilling	418
II.	Opphavsrett m.m.	418
III.	Patentretten og designretten	420
IV.	Kjennetegnsretten	421
§ 75	<i>Rettighetenes tidsbegrensning</i>	421
I.	Retten til ting kan vare evig	421
II.	Åndsproduksjonsretten	422
III.	Kjennetegnsretten	423
§ 76	<i>Det internasjonale samarbeidet</i>	424

SAMMENSLUTNINGSRETT

MAGNUS AARBAKKE OG TØRE FJØRTOFT;
VED TØRE FJØRTOFT

§ 77	<i>Oversikt og rettslige utgangspunkter</i>	428
I.	Sammenslutninger og sammenslutningsfrihet	428
II.	Sammenslutninger	428
III.	Stiftelser	430
IV.	Offentligrettslige sammenslutninger	430
V.	Konserner mv.	430
§ 78	<i>Selskaper med ubegrenset deltakeransvar</i>	430
I.	Oversikt	430
II.	Ansvarlig selskap (ANS)	431
III.	Indre selskap med ubegrenset deltakeransvar	435
§ 79	<i>Selskaper med delt deltakeransvar</i>	435
I.	Ansvarlig selskap med delt deltakeransvar (DA)	435
II.	Indre selskap med delt deltakeransvar	436
§ 80	<i>Selskaper med begrenset deltakeransvar</i> <i>(aksjeselskaper – AS og ASA)</i>	436
I.	Ansvarsbegrensningen	436
II.	Aksjeselskap (AS)	438
III.	Allmennaksjeselskap (ASA)	445
§ 81	<i>Selskaper med blandet deltakeransvar</i>	446
I.	Oversikt	446
II.	Kommandittselskap	446
III.	Stille selskap	447
§ 82	<i>Samvirkeforetak</i>	448
I.	Oversikt	448
II.	Boligsamvirket	452

§ 83	<i>Foreninger</i>	454
§ 84	<i>Stiftelser</i>	456

ARBEIDSRETTEN

HENNING JAKHELLN OG HELGA AUNE

§ 85	<i>Begreper og hovedtrekk</i>	458
I.	Området for arbeidsretten	458
II.	Arbeidsrettens internasjonalisering	460
III.	Arbeidstaker	460
IV.	Arbeidsgiver	461
V.	Arbeidsgivers styringsrett	462
VI.	Det offentliges engasjement	465
§ 86	<i>Arbeidsrettens rettskilder</i>	467
I.	Internasjonale regler	467
II.	Lovgivningen	467
III.	Tariffavtalene	468
IV.	Arbeidsreglement	470
§ 87	<i>Arbeidskonflikter</i>	470
I.	Forhandlingsrett	470
II.	Tvisteløsning og arbeidskamp	471
III.	Tvungen meklings	472
IV.	Lønnsnemnd	473
V.	Omfanget av fredsplikten	473
VI.	Boikott	474
VII.	Streikebryter	475
VIII.	Sanksjoner mot ulovlig arbeidskamp	476
§ 88	<i>Organisasjonsretten</i>	476
I.	Organisasjonsrett	476
II.	Rett til medlemskap	477
§ 89	<i>Arbeidsavtalen</i>	478
I.	Inngåelse	478
II.	Innholdet av arbeidsavtalen	479
III.	Lønn	482
IV.	Ferie og permisjon	483
V.	Arbeidsavtalens opphør	484
VI.	Erstatningsansvar, straff	488
VII.	Overføring av virksomhet	489

§ 90	<i>Offentlige arbeidsforhold</i>	490
I.	Ulike kategorier offentlig ansatte	490
II.	Det rettslige grunnpreg for offentlige ansettelsesforhold	490
III.	Statsansatte i sin alminnelighet	491
IV.	Statsansatte – embetsmenn	492

SOSIALRETTE

ASBJØRN KJØNSTAD OG KARL HARALD SØVIG;
VED KARL HARALD SØVIG

§ 91	<i>Innledning</i>	495
I.	Hva er «sosiale problemer» og hva innebærer de for samfunnet?	495
II.	Trekk fra den historiske utviklingen	495
III.	Hva sosialretten omfatter	499
IV.	Sammenheng mellom ulike tiltak	501
V.	Administrative organer	501
VI.	Finansiering av sosialrettslige tiltak	503
§ 92	<i>Forskjellige sosiale tiltak</i>	505
I.	«Alminnelig» og «spesiell» sosialrett	505
II.	Private og offentlige tiltak	505
III.	Pengeytelser, naturalier og tjenester	507
IV.	Ytelser til livsopphold eller til å dekke spesielle behov	507
V.	Integrering eller segregering	509
VI.	Tvang eller frivillighet (tilbud)	509
VII.	Kontaktformidling i sosialretten	512
VIII.	Forebyggende tiltak, hjelp til selvhjelp og understøttelse	514
IX.	Langtids- og korttidsforhold	516
X.	Gratis eller krav om motytelse?	517
§ 93	<i>Rettstenkingen i sosialretten</i>	517
I.	Rettskildene i sosialretten	517
II.	Rettighetsbegrepet	520
III.	Rettsikkerhetsproblemet i sosialretten	523
IV.	Folketrygdens pensjonssystem etter gammel og revidert ordning	525
V.	Ny pensjonsordning	528
VI.	Grunnlovsvern	530

KONKURRANSE- OG MARKEDSFØRINGSRETT

TØRE LUNDE (§ 94), BIRGER STUEVOLD LASSEN
OG TØRE LUNDE (§ 95 OG 96); VED TØRE LUNDE

§ 94	<i>Konkurransbegrensningsrett</i>	532
I.	Rettslig regulering av konkurranse og markedsføring	532
II.	Oversikt over konkurranselovgivningen	533
III.	EØS-avtalens konkurranseregler	533

IV.	Konkurranseloven	534
V.	Håndhevelse	536
	§ 95 <i>Noen hovedlinjer i markedsføringsretten</i>	537
I.	Forskjellige former for konkurranse	537
II.	Ytelseskonkurransen	537
III.	Urimelig handelspraksis overfor forbrukere	538
IV.	Håndhevelsen av markedsføringslovens regler	543
	§ 96 <i>Generalklausulen</i>	545
I.	Hvorfor generalklausul?	545
II.	Reglene om god forretningsskikk og god markedsføringsskikk	546
III.	Generalklausulen og spesialreglene	547

AREAL- OG MILJØRETT

INGE LORANGE BACKER

	§ 97 <i>Bakgrunn og utviklingstrekk</i>	549
I.	Offentlig regulering av arealer og naturressurser	549
II.	Miljøproblemer av ulike slag	549
III.	Miljøproblemer og miljørett	550
IV.	Utviklingen i lovverket	551
	§ 98 <i>Plan- og bygningsloven</i>	552
I.	Innledning	552
II.	Statlig og regional planlegging	553
III.	Kommuneplanens arealdel	554
IV.	Reguleringsplaner	556
V.	Byggesaksbehandling	559
VI.	Konsekvensutredninger	559
	§ 99 <i>Miljørettslige prinsipper og virkemidler</i>	561
I.	Konstitusjonelle regler	561
II.	Internasjonal miljørett	561
III.	Miljørett og miljøpolitikk	562
IV.	Miljørettslige prinsipper	564
	§ 100 <i>Forvaltning av naturmangfoldet og kulturminner</i>	566
I.	Naturmangfoldloven følger opp grunnloven og biomangfoldkonvensjonen	566
II.	Bærekraftig bruk av naturmangfoldet – miljørettslige prinsipper	567
III.	Områdevern etter naturmangfoldloven	567
IV.	Utvalgte naturtyper	569
V.	Vassdragsvern	569
VI.	Bevaringsområder etter andre lover	570
VII.	Artsforvaltning	570

VIII. Prioriterte arter	572
IX. Kulturminnevern	572
§ 101 <i>Forurensning</i>	573
I. Forurensningsproblemer	573
II. Lovgrunnlaget	574
III. Det alminnelige forbud mot å forurense	576
IV. Avfall	577
V. Opprydding i forurenset miljø	578
§ 102 <i>Arealbruk</i>	578
I. Arealplanleggingens betydning for arealbruk og virksomhet	578
II. Utbyggingstiltak og konsesjonsbehandling	579
III. Landbrukstiltak	580
§ 103 <i>Erstatning for rådhetsreguleringer</i>	581
I. Skade og tap ved rådhetsreguleringer	581
II. Formålet med rådhetsinnskrenkninger	581
III. Erstatning for rådhetsinnskrenkninger	581
IV. Særlige lovregler	582
§ 104 <i>Håndhevelse og sanksjoner</i>	583
I. Hvem kan håndheve miljøregelverket?	583
II. Forvaltningsrettslige tvangsmidler	584
III. Gjenoppretting og erstatning for miljøskade	584
IV. Straff	585
§ 105 <i>Ekspropriasjon – begreper og vilkår</i>	586
I. Behov og lovhjemmel	586
II. Begreper	586
III. Sakens to trinn	587
IV. Vilkår for ekspropriasjon	588
V. Omfanget av ekspropriasjonen	589
VI. Forhåndstiltredelse	590
§ 106 <i>Ekspropriasjonserstatningen</i>	590
I. Grunnloven § 105 – «fuld Erstatning»	590
II. Erstatningsformen	592
III. Erstatningsutmålingen	592
IV. Skjønn	596

SKATTERETT

HUGO P. MATRE

§ 107	
I. Skatterett som rettsdisiplin	597
II. Inntektsskatt til kommune og fylke	599

III.	Trinnskatt til staten	606
IV.	Trygdeavgift	607
V.	Arbeidsgiveravgift	608
VI.	Formuesskatt	608
VII.	Finansskatt	611
VIII.	Merverdiavgift	612
IX.	Skattesystemets betydning for private disposisjoner	614

FORVALTNINGSRETTE

FRODE A. INNJORD OG KRISTIAN BRANDT

	§ 108 <i>Innledning</i>	619
I.	Forvaltning	619
II.	Forvaltningsrett	620
	§ 109 <i>Noen trekk av forvaltningens og forvaltningsrettens utvikling</i>	621
I.	Omfanget av forvaltningens oppgaver	621
II.	Forvaltningsrettens utvikling	621
	§ 110 <i>Noen forvaltningsrettslige grunnprinsipper</i>	623
I.	Innledning	623
II.	Legalitetsprinsippet	623
III.	Forsvarlighetsprinsippet	624
IV.	Saklighetsprinsippet	624
V.	Likhetsprinsippet	625
VI.	Prinsippet om domstolenes prøvelsesrett	625
	§ 111 <i>Forvaltningens oppbygning</i>	626
I.	Forvaltningsorganene og deres kompetanse	626
II.	Delegering	627
III.	Instruksjonsmyndighet	628
	§ 112 <i>Forvaltningens saksbehandling</i>	629
I.	Saksbehandlingsregler som gjelder all forvaltning	629
II.	Saksbehandlingsregler som gjelder enkeltvedtak	630
III.	Saksbehandlingsregler som gjelder forskrifter	633
IV.	Saksbehandling i saker om administrative sanksjoner	633
V.	Offentlighet i forvaltningen	634
	§ 113 <i>Ugyldighet og erstatning</i>	634
I.	Ugyldighetsreglene	634
II.	Erstatningsansvar	638
	§ 114 <i>Kontroll med forvaltningen</i>	639
I.	Domstolskontrollen	639

II.	Sivilombudsmannens kontroll	640
III.	Stortingets kontroll.	640

SIVILPROSESS

GUNNAR AASLAND (§ 115); VED ARNFINN BÅRDSEN
ARNFINN BÅRDSEN (§ 116)

	§ 115 <i>Rett og rettshåndhevelse</i>	641
I.	Retten håndheves ved statens hjelp	641
II.	Materielle og prosessuelle rettsregler	641
III.	Nødverge	641
IV.	Selvtekt	642
	§ 116 <i>Sivil tvisteløsning</i>	643
I.	Rettstvister	643
II.	Prosessuelle grunnprinsipper, mål og virkemidler.	646
III.	Noen alminnelige begrensninger i adgangen til å reise sak.	647
IV.	Bevis	648
V.	Saksforberedelsen	649
VI.	Hovedforhandling	649
VII.	Særlige prosessformer	650
VIII.	Rettslige avgjørelser.	651
IX.	Rettsmidler.	652
X.	Erstatning for sakskostnader	653

STRAFFERETT OG STRAFFEPROSESS

ERLING JOHANNES HUSABØ

	§ 117 <i>Forbrytelse og straff</i>	655
I.	Historisk bakgrunn.	655
II.	Forbrytelser og straffer i dag	656
III.	Strafferettens begrunnelse og formål.	657
IV.	Noen strafferettslige grunnprinsipper	659
V.	Kriminalpolitikk.	660
	§ 118 <i>Strafferetten</i>	661
I.	Kriminaliserte handlinger	661
II.	Krav om forsett eller uaktsomhet.	662
III.	Forsøk og forberedelse.	664
IV.	Rettferdiggjøringsgrunner	665
V.	Manglende tilregnelighet	665
VI.	Straffer og straffeutmåling	666
VII.	Straffegjennomføring.	668
VIII.	Reaksjoner overfor utilregnelige	668
IX.	Foretaksstraff	669

§ 119 <i>Rettergangen i straffesaker</i>	669
I. Partene	669
II. Dommerne	670
III. Etterforskning	670
IV. Tiltale	672
V. Forelegg	672
VI. Saksforberedelse og tilståelsesdom	673
VII. Hovedprinsipper for rettergangen	673
VII. Hovedforhandling og dom	674
IX. Rettsmidler	675

INTERNASJONAL PRIVAT- OG PROSESSRETT

KARIN M. BRUZELIUS

§ 120	
I. Lovvalgsregler og regler om jurisdiksjon – internasjonal privat- og prosessrett	677
II. Internasjonal prosessrett	677
III. Lovvalgsregler – internasjonal privatrett	679
IV. Løsningen må i første rekke søkes i vår egen rett	680
V. Irma-Mignon-formelen	680
VI. Roma I og II	681
VII. «Ordre public»	681
VIII. Domisilprinsipp og statsborgerprinsipp	682
IX. Partsautonomien	683
X. Lovvalget i kjøp	683
XI. Erstatningsrett	684
XII. Internasjonalt lovsamarbeid	684

FOLKERETTEN

JØRGEN AALL

§ 121 <i>Grunntrekk av folkeretten</i>	685
I. Folkerettens særpreg	685
II. Den alminnelige folkerett	687
III. Diplomatisk samkvem og representasjon	689
IV. Traktatretten	689
V. Konflikter i folkeretten	691
§ 122 <i>Internasjonale organisasjoner</i>	692
I. Behovet for permanente organisasjoner	692
II. Organisasjonenes stiftelse og status	693
III. De forente nasjoner (FN)	693
IV. Regionale organisasjoner	696
V. Organisasjonenes innflytelse på den alminnelige folkerett	696
VI. De vesteuropeiske organisasjonene	697

§ 123 <i>Individenes rettigheter og plikter</i>	698
I. Menneskerettighetene i folkeretten	698
II. Individenes plikter	699
Lovtitler	702
Lovregister	711
Domsregister	744
Forkortelser	750
Sakregister	752